

MINISTRIA E ARSIMIT DHE E SHKENCËS

BYROJA E ZHVILLIMIT TË ARSIMIT

Programi mësimor

Mbrojtja e mjedisit jetësor
për klasën IV – VI

Shkup, 2024

TË DHËNAT PËR PROGRAMIN MËSIMOR

Lënda mësimore	<i>Mbrojtja e mjedisit jetësor</i>
Lloji/kategoria e lëndës mësimore	Zgjedhore (lëndë e lirë zgjedhore)
Klasa	IV (e katërt) / V (e pestë) / VI (e gjashtë)
Numri i orëve	2 orë në javë/36 orë gjatë një gjysmëvjetori
Institucioni/ Bartës i programit	Byroja e Zhvillimit të Arsimit

NDËRLIDHJA E STANDARDEVE KOMBËTARE

Programi mësimor përfshin kompetencat relevante nga fusha **matematika dhe shkencat natyrore** nga Standardet kombëtare:

Nxënësi/nxënësja di dhe/ose mund:

III-A.28	të përdorë njohuritë themelore shkencore për të shpjeguar botën natyrore;
III-A.29	të shqyrtojë dhe të përzgjedhë idetë, të vëzhgojë, të parashikojë dhe të vendosë supozime (hipoteza), të mbledhë dhe vlerësojë provat, të kontrollojë parashikimet, të planifikojë, organizojë dhe të kryejë kërkime, të evidentojë, përpunojë, analizojë dhe paraqesë rezultatet, të vlerësojë dhe diskutojë përfundimet;
III-A.33	të hetojë dhe diskutojë ndikimin e shkencës, teknologjisë dhe aktiviteteve njerëzore në mjedis;
III-A.43	të identifikojë dhe të hetojë dukuritë në natyrën e gjallë dhe jo të gjallë;
III-A.51	të shpjegojë ndërveprimin midis njeriut dhe mjedisit dhe të identifikojë ndikimet pozitive dhe negative të njeriut në mjedis;
III-A.52	të kuptojë kuptimin dhe nevojën për zhvillim të qëndrueshëm dhe të analizojë në mënyrë kritike situatat në të cilat ka konflikt interesi ndërmjet nevojës për zhvillim ekonomik-teknologjik dhe mbrojtjes së mjedisit;
III-A.53	të analizojë marrëdhëniet ndërmjet sistemeve ekologjike, sociale dhe ekonomike nga niveli lokal në atë global;
III-A.54	të shpjegojë dukuritë fizike dhe të përdorë konceptet shkencore në jetën e përditshme;
III-A.55	të lidhë ligjet në eksperiment me ligjet në dukurinë reale natyrore, të perceptojë marrëdhënien shkak-pasojë dhe të kuptojë se mund të parashikohen shumë dukuri natyrore;
III-A.57	të diskutojë dhe analizoj format e ndryshme të energjisë në natyrë, shfaqjen dhe transformimin e tyre, proceset e transmetimit dhe mënyrat e përdorimit në qytetërimin modern.

Nxënësi/nxënësja kupton dhe pranon se:

III-B.5	kurioziteti, sistematika dhe inovacioni janë çelësi për zhvillimin e mendimit kërkimor shkencor;
III-B.6	burimet natyrore të Tokës janë të kufizuara dhe përdorimi i papërgjegjshëm i tyre ka pasoja për cilësinë e jetës;
III-B.7	ngrohja globale çon në fatkeqësi natyrore me pasoja për botën e gjallë dhe jo të gjallë të gjithë planetit;

III-B.8	çdo individ është përgjegjës për ruajtjen e mjedisit natyror në mjedisin e afërt dhe më gjerë dhe se duhet të zhvillojë ndërgjegjësimin mjedisor dhe të veprojë në drejtim të mbrojtjes dhe qëndrueshmërisë së mjedisit;
III-B.9	duhet të kuptojë përparësitë, kufizimet dhe rreziqet e teorive shkencore dhe zbatimin e tyre dhe të tregojë një qëndrim të zhvilluar ndaj marrjes së vendimeve të sakta dhe ndërtimit të vlerave, duke përfshirë edhe aspektin moral në zgjidhjen e problemeve.

Programi mësimor përfshin gjithashtu kompetencat përkatëse nga fushat e mëposhtme të Standardeve kombëtare: **Shkrim - leximin gjuhësor, shkrim - leximin digjital, zhvillimin personal dhe social, shoqërinë dhe kulturën demokratike dhe teknikën, teknologjinë dhe sipërmarrësinë:**

Nxënësi/nxënësja din dhe/ mund:

I-A.3	të udhëheq dialog kritik dhe konstruktiv, duke i shprehur me fakte qëndrimet personale;
I-A.10	të kuptojë përmbajtjet e paraqitura vizualisht (diagrame, tabela dhe grafikë, ilustrime, animacione etj.): të jetë në gjendje të veçojë, analizojë, vlerësojë dhe përmbledhë përmbajtjet e paraqitura vizualisht dhe t'i shpjegojë ato (me shkrim dhe me gojë);
IV-A.2	të vlerësojë se kur dhe në çfarë mënyre nevojitet përdorimi efektiv i TIK-ut për të zgjidhur një detyrë/problem;
IV-A.5	të përcaktojë se çfarë informacioni i nevojitet, të gjejë, përzgjedhë dhe shkarkojë të dhëna, informacione dhe përmbajtje digjitale;
IV-A.8	të përdorin përmbajtjen digjitale, rrjetet edukative dhe sociale, dhe retë digjitale në mënyrë të sigurt dhe të përgjegjshme;
V-A.6	të vendosë synime për mësimin dhe zhvillimin personal dhe të punojë në tejkalimin e sfidave që dalin në rrugën drejt realizimit të tyre;
V-A.7	të përdorë përvojat e veta për të lehtësuar mësimin e tij dhe për të përshtatur sjelljen e tij në të ardhmen;
V-A.8	të organizojë kohën e tij/saj në atë mënyrë që t'i mundësojë atij/asaj të arrijë në mënyrë efikase dhe efektive qëllimet e përcaktuara dhe të kënaqë nevojat e veta;
V-A.14	Dëgjoj; në mënyrë aktive dhe përgjigjeni siç duhet, duke treguar ndjeshmëri dhe mirëkuptim për të tjerët dhe duke shprehur shqetësimet dhe nevojat tuaja në mënyrë konstruktive;
V-A.15	të bashkëpunojë me të tjerët në arritjen e qëllimeve të përbashkëta, duke ndarë pikëpamjet dhe nevojat e veta me të tjerët dhe duke marrë parasysh pikëpamjet dhe nevojat e të tjerëve;
V-A.17	për të kërkuar reagime dhe mbështetje për veten, por edhe për të dhënë reagime dhe mbështetje konstruktive në dobi të të tjerëve;

V-A.18	të hetojë, të bëjë pyetje përkatëse, për të zbuluar probleme, për të analizuar dhe vlerësuar informacionin dhe propozimet dhe për të kontrolluar supozimet;
V-A.19	të bëjë sugjerime, të shqyrtojë mundësi të ndryshme dhe të parashikojë pasojat për të nxjerrë përfundime dhe për të marrë vendime racionale;
V-A.21	për të analizuar, vlerësuar dhe përmirësuar të mësuarit e tyre;
VI-A.3	të formulojë dhe argumentojë pikëpamjet e tij, të dëgjojë dhe analizojë pikëpamjet e njerëzve të tjerë dhe t'i trajtojë me respekt, edhe kur nuk është dakord;
VI-A.5	të formulojë dhe argumentojë pikëpamjet e tij, të dëgjojë dhe analizojë pikëpamjet e njerëzve të tjerë dhe t'i trajtojë me respekt, edhe kur nuk është dakord;
VI-A.6	të njohë praninë e stereotipave dhe paragjykimëve tek vetja dhe të tjerët dhe të kundërshtojë diskriminimin;
VII-A.1	të lidhin njohuritë nga shkencat me zbatimin e tyre në teknikë dhe teknologji dhe me jetën e përditshme;
VII-A.9	për të marrë pjesë aktive në punën ekipore sipas rregullave të miratuara më parë dhe me respekt të vazhdueshëm për rolin dhe kontributin e të gjithë anëtarëve të ekipit.

Nxënësi/nxënësja kupton dhe pranon se:

IV-B.1	shkrim-leximi digjital është i nevojshëm për jetën e përditshme - lehtëson mësimin, jetën dhe punën, kontribuon në zgjerimin e komunikimit, kreativitetit dhe inovacionit, ofron mundësi të ndryshme për argëtim;
V-B.3	arritjet dhe mirëqenia e dikujt varen kryesisht nga përpjekja që bën dhe rezultatet që ai arrin;
V-B.4	çdo veprim që ai ndërmerret ka pasojat për të dhe/ose për mjedisin e tij/saj;
V-B.7	iniciativa, këmbëngulja dhe përgjegjësia janë të rëndësishme për kryerjen e detyrave, arritjen e qëllimeve dhe tejkalimin e sfidave në situatat e përditshme;
V-B.8	ndërveprimi me të tjerët është i dyanshëm - pasi ai ka të drejtë t'u kërkojë të tjerëve që t'i mundësojnë të kënaqë interesat dhe nevojat e veta, ai gjithashtu ka përgjegjësinë t'u japë hapësirë të tjerëve për të kënaqur interesat dhe nevojat e tyre;
V-B.9	kërkimi i komenteve dhe pranimi i kritikave konstruktive çon në përparimin personal në nivel individual dhe shoqëror;
V-B.10	mësimi është një proces i vazhdueshëm që nuk përfundon në shkollë dhe nuk kufizohet vetëm në arsimin formal;

VI- B.9	çdo qytetar duhet të marrë përgjegjësinë për ndryshimet në natyrë të shkaktuara nga aktivitetet njerëzore;
VII-B.5	burimet nuk janë të pakufizuara dhe duhet të përdoren me përgjegjësi.

REZULTATET NGA MËSIMI

Tema 1. AJRI

Njohuritë/shkathtësitë:

- Numëron përbërësit kryesorë të ajrit me përfaqësimin e tyre në përqindje.
- Shpjegon rëndësinë e ajrit për planetin Tokë dhe botën e gjallë.
- Bën dallimin midis dëmshmërisë së ajrit të ndotur dhe rëndësisë së ajrit të pastër.
- Identifikon ndotësit e ajrit.
- Numëron mënyrat për të reduktuar ndotjen e ajrit dhe masat për mbrojtjen e ajrit nga ndotja.

Qëndrimet vlerat:

- Pranon rëndësinë e ajrit të pastër për botën e gjallë dhe planetin Tokë.
- Pranon që njeriu duhet të qëndrojë në ajër të pastër në natyrë.
- Ai përfaqëson rutinat dhe aktivitetet e përditshme që kontribuojnë në sa më pak ndotje të ajrit.
- Ka një qëndrim kritik ndaj shkaqeve që çojnë në ndotjen e ajrit dhe ndryshimet klimatike.
- Mbështet aktivitetet dhe masat për mbrojtjen e ajrit nga ndotja.
- Është i gatshëm të ndërmarrë veprime dhe avokon për mbrojtjen e ajrit nga ndotja.
- Mbështet eko-aksionet për të rritur ndërgjegjësimin e publikut për mbrojtjen nga ndotja e ajrit.

Përmbajtjet (dhe konceptet) dhe numri i orëve

Shembujt e aktiviteteve:

<ul style="list-style-type: none"> • Ajri dhe kuptimi i tij për botën e gjallë (ajri, azoti, oksigjeni, dioksidi i karbonit) numri i klasave: 1 	<ul style="list-style-type: none"> • Nxënësit ndjekin një prezantim vizual për përbërjen e ajrit dhe përqindjen e përfaqësimit të azotit, oksigjenit dhe dioksidit të karbonit në të. Përmes diskutimit ata nxjerrin një përfundim për rëndësinë e ajrit në procesin e frymëmarrjes, si dhe rëndësinë e tij si pjesë e mjedisit për organizmat e ndryshëm të gjallë.
<ul style="list-style-type: none"> • Ndotja e ajrit dhe mbrojtja nga ndotja (ndotës) numri i orëve: 5 	<ul style="list-style-type: none"> • Nxënësit ndjekin një prezantim vizual me foto dhe/ose video incizime të zonave (vendeve) me ajër të pastër dhe atyre me ajër të ndotur. Ata identifikojnë burime të ndryshme të ndotjes, pra ndotës (ndotës) të ajrit. Ata diskutojnë dëmin e ajrit të ndotur për shëndetin e njeriut dhe organizmave të tjerë të gjallë dhe rëndësinë e frymëmarrjes së ajrit të pastër. Në fund, të ndarë në grupe të vogla, u jepet detyra të propozojnë mënyra se si njerëzit mund të reduktojnë ndotjen e ajrit dhe të propozojnë masa për mbrojtjen e ajrit nga ndotja dhe t'i paraqesin ato për të gjithë. • Nxënësit kryejnë veprimtari të përshkruara në përmbajtjen Ndotja e ajrit. • Nxënësit kryejnë veprimtari të përshkruara në përmbajtje Automjetet dhe ndikimi i tyre në mjedis.* • Nxënësit, të ndarë në grupe të vogla, duke përdorur TIK-un, krijojnë eko-fletëpalosje me slogane për mbrojtjen nga ndotja e ajrit. Me mbështetjen e shkollës, ata mund t'i printojnë dhe më pas t'ua shpërndajnë nxënësve të tjerë të shkollës dhe publikut të gjerë nga zona përreth.

Tema 2. Uji

Njohuritë/shkathtësitë:

- Shpjegon rëndësinë e ujit për planetin Tokë dhe botën e gjallë.
- Shpjegon rëndësinë e konsumit të rregullt të ujit të pastër për shëndetin.
- Shpjegon rëndësinë e ujit për ekonominë dhe jetën e njeriut, duke përfshirë rëndësinë e ujit për ruajtjen e higjienës personale dhe të përgjithshme.
- Shpjegon ciklin e ujit, dmth. ciklin e ujit në natyrë.
- Shpjegon ndikimin e ndryshimeve klimatike në ujërat natyrore (shkrirja e akullnajave, ndodhja e përmbytjeve, shfaqja e thatësirave).
- Identifikon shkaqet e ndotjes së ujërave natyrore.
- Numëron mënyrat dhe masat për mbrojtjen e ujërave natyrore nga ndotja.
- Shpjegon mënyrat e pastrimit të ujërave natyrore.
- Thekson mënyrat e përdorimit racional të ujit.

Qëndrimet/vlerat:

- Pranon rëndësinë e konsumit të rregullt të ujit të pastër dhe të ruajtjes së higjienës.

- Ka një qëndrim kritik ndaj shkaqeve që çojnë në ndotjen e ujërave natyrore dhe ndryshimet klimatike.
- Mbështet aktivitetet dhe masat për mbrojtjen e ujërave natyrore nga ndotja.
- Është i gatshëm të ndërmarrë aktivitete dhe avokon për mbrojtjen e ujërave natyrore nga ndotja.
- Mbështet eko-aksionet për të rritur ndërgjegjësimin e publikut për mbrojtjen e ujërave natyrore nga ndotja.
- Pranon se duhet të kursejë ujin në jetën e tij të përditshme.
- Ai nënkupton përdorimin racional të ujit.

Përmbajtjet (dhe nocionet) dhe numri i orëve	Shembulli i aktiviteteve:
<ul style="list-style-type: none"> • Uji dhe rëndësia e tij (uji, mjedisi, higjiena) numri i orëve: 3 	<ul style="list-style-type: none"> • Nxënësit ndjekin një prezantim vizual për ujin si mjedis jetësor për organizma të ndryshëm të gjallë dhe për rëndësinë e ujit për rritjen, zhvillimin dhe mbijetesën e duhur të qenieve të gjalla, përfshirë njerëzit. Përmes diskutimit ata nxjerrin një përfundim për rëndësinë e ujit për botën e gjallë. • Nxënësit mbjellin dhe rritin bimë (për shembull: lule, pemë etj.) në klasë dhe në oborrin e shkollës. Ujisin rregullisht dhe monitorojnë rritjen e tyre. (Këto aktivitete kryhen vazhdimisht.) • Nxënësit, të ndarë në grupe të vogla, diskutojnë për përdorimin e ujit në veprimtari të ndryshme ekonomike (p.sh.: industri, bujqësi, trafik etj.) dhe jetën e përditshme të njeriut (p.sh.: për pije, larje, larje, pastrim, etj. gatim etj.). Më pas, secili grup prezanton. Në fund nxënësit nxjerrin një përfundim për rëndësinë e ujit për ekonominë dhe për jetën e përditshme të njeriut.
<ul style="list-style-type: none"> • Qarkullimi i ujit në natyrë • Uji dhe ndryshimet klimatike (akulli, uji, avujt e ujit, shkrirja, ngrirja, avullimi, kondensimi, cikli i ujit, ngrohja globale, akulli i tokës, akulli i detit/akullnajat) numri i orëve: 3 	<ul style="list-style-type: none"> • Nxënësit ndjekin një prezantim pamor rreth ciklit të ujit në natyrë. Nëpërmjet diskutimit, ata shpjegojnë fazat e ciklit të ujit dhe nxjerrin një përfundim për kuptimin e tij. • Nxënësit kryejnë veprimtari të përshkruara në përmbajtje Lëvizja rrethore e ujit në natyrë dhe ndryshimet klimatike.* • Nxënësit kryejnë veprimtari të përshkruara në përmbajtje Ndryshimet klimatike dhe shkrirja e akullit në polet e planetit Tokë.*
<ul style="list-style-type: none"> • Ndotja e ujërave natyrore, pastrimi dhe mbrojtja nga ndotja (ujëra të pastra natyrore, ujëra natyralë të ndotur, ujëra të zeza, sedimentim, filtrim, absorbim) numri i orëve: 6 	<ul style="list-style-type: none"> • Nxënësit ndjekin një prezantim vizual rreth shkaqeve të ndryshme të ndotjes natyrore të ujit. Ata diskutojnë rëndësinë e mbrojtjes së ujërave natyrore nga ndotja. Ata sugjerojnë mënyra dhe masa sesi njeriu mund të parandalojë ndotjen e ujërave natyrore. • Nxënësit kryejnë veprimtari të përshkruara në përmbajtjen Ndotja e ujërave sipërfaqësore.* • Nxënësit kryejnë veprimtari të përshkruara në përmbajtje Filtrimi natyror i ujit dhe pastrimi i tij në natyrë.*

	<ul style="list-style-type: none"> • Nxënësit kryejnë veprimtari të përshkruara në përmbajtjen Pastrimi i ujit me kallamishte - 1.* • Nxënësit kryejnë veprimtari të përshkruara në përmbajtjen Pastrimi i ujit me kallamishte - 2.* • Nxënësit, të ndarë në grupe të vogla, diskutojnë mënyrat e përdorimit racional të ujit në situata të ndryshme (p.sh.: në shtëpi, shkollë, komunitet). Më pas, ata përgatisin udhëzime për përdorim racional dhe kursim të ujit. Ato vendosen në klasa, salla dhe tualete në shkollë. Ata gjithashtu mund t'i bëjnë ato në formën e fletëpalosjeve ekologjike duke përdorur TIK dhe me mbështetjen e shkollës, t'i printojnë dhe pastaj t'ua shpërndajnë nxënësve të tjerë të shkollës dhe publikut të gjerë nga mjedisi. • Nxënësit, të udhëhequr nga mësuesi, mbledhin ujin e shiut në kontejnerë të caktuar (për shembull: kova plastike, etj.), e ruajnë në enë më të mëdha dhe më pas e përdorin për të ujitur bimët e rritura në shkollë. (Këto aktivitete kryhen vazhdimisht.)
<ul style="list-style-type: none"> • Përdorimi racional i ujit (kursimi i ujit) numri i orëve: 2 	

Tema 3. ENERGJIA DHE MJEDISI

Njohuri/shkathtësi:

- Liston burime të ndryshme të energjisë (dielli, era, uji, lëndët djegëse).
- Bën dallimin midis llojeve të ndryshme të energjisë (energji termike, energji e dritës, energji elektrike).
- Shpjegon kuptimin e energjisë për botën e gjallë, si dhe kuptimin e energjisë për ekonominë dhe jetën e përditshme të njeriut.
- Bën dallimin midis burimeve të energjisë së rinovueshme (thëngjill, naftë, gaz natyror/natyral) dhe burimeve të rinovueshme të energjisë (solare, erë, ujë).
- Shpjegon ndikimin e përdorimit të karburantit (thëngjill, naftë, gaz natyror/natyral, dru) në ndotjen e mjedisit dhe ndryshimet klimatike.
- Kupton rëndësinë e përdorimit të burimeve të rinovueshme të energjisë për mjedisin jetësor.
- Thekson mënyrat dhe masat për të kursyer energjinë elektrike.

Qëndrimet/shkathtësitë:

- Ka një qëndrim kritik ndaj përdorimit të lëndëve djegëse dhe beson se ai ka një efekt negativ dhe të dëmshëm në mjedis.
- Mbështet përdorimin e zgjedhjeve të energjisë së rinovueshme për të mbrojtur mjedisin nga ndotja dhe ndryshimet klimatike.
- Pranon se duhet të kursejë energji elektrike në jetën e tij të përditshme.
- Mbështet përdorimin racional të energjisë elektrike.

Përmbajtja (dhe termat) dhe numri i mësimëve	Shembuj të aktiviteteve:
<ul style="list-style-type: none"> • Burimet e energjisë dhe kuptimi i saj (burimet e energjisë) numri i klasave: 2 	<ul style="list-style-type: none"> • Nxënësit ndjekin një prezantim vizual rreth burimeve të ndryshme të energjisë (dielli, era, uji, lëndët djegëse) dhe diskutojnë për kuptimin e energjisë për botën e gjallë dhe zbatimin e saj në aktivitetet ekonomike dhe jetën e përditshme të njeriut. • Nxënësit mbjellin dhe rritin bimë (për shembull: grurë, fasule etj.), disa të ekspozuara në diell dhe të tjera në hije dhe i ujitin rregullisht. Ata ndjekin rritjen e tyre dhe bëjnë një krahasim dhe nxjerrin një përfundim për rëndësinë e dritës së diellit dhe nxehtësisë për rritjen dhe zhvillimin e bimëve. (Këto aktivitete kryhen vazhdimisht.)
<ul style="list-style-type: none"> • Burimet e papërtëritshme dhe të rinovueshme të energjisë (burimet e energjisë jo të rinovueshme, burimet e rinovueshme të energjisë) numri i orëve: 3 	<ul style="list-style-type: none"> • Nxënësit, të ndarë në grupe të vogla, hulumtojnë në internet për përdorimin e energjisë nga burimet e energjisë së parinovueshme dhe të rinovueshme. Më pas, ata diskutojnë dallimet midis tyre dhe nxjerrin një përfundim për ndikimin e tyre në mjedis dhe ndryshimet klimatike. • Nxënësit, të udhëhequr nga mësuesi dhe me mbështetjen e shkollës, vendosin llamba diellore në oborrin e shkollës për ta ndezur atë, duke përdorur diellin si burim energjie të rinovueshme. • Nxënësit, të ndarë në dyshe, bëjnë frulijetë prej letre dhe përdorin energjinë e erës për t'i bërë frulijetat të rrotullohen. Ata gjithashtu bëjnë turbina nga shishet plastike dhe përdorin energjinë e ujit për të rrotulluar turbinat për të ngritur një ngarkesë. Diskutojnë shembuj të përshtatshëm nga jeta e përditshme të përdorimit të energjisë së erës dhe ujit për të kryer punë.
<ul style="list-style-type: none"> • Përdorimi racional i energjisë elektrike (kursimi i energjisë elektrike) numri i klasave: 1 	<ul style="list-style-type: none"> • Nxënësit, të ndarë në grupe të vogla, diskutojnë mënyrat e përdorimit racional të energjisë elektrike në situata të ndryshme (p.sh.: në shtëpi, shkollë, komunitet). Më pas, ata bëjnë një poster me mesazhe për përdorimin racional të energjisë elektrike. Posterat e krijuar ekspozohen (vendosen) në shkollë (klasa, hapësira ekspozuese, salla, korridore etj.).

Tema 4. TOKA DHE MENAXHIMI I MBETURINAVE

Njohuritë /shkathtësitë:

- Identifikon ndotësit e tokës dhe rendit mënyrat dhe masat për mbrojtjen e tokës nga ndotja.
- Kupton rëndësinë e menaxhimit të mbetjeve (reduktimi i mbeturinave, përzgjedhja e mbeturinave, ripërdorimi dhe riciklimi).
- Ai di të përzgjedhë, d.m.th. klasifikon mbeturinat.
- Mund të ripërdorë mbeturinat.
- Identifikon materialet që mund të riciklohen.

- Shpjegon ndikimin e mbeturinave në shëndet dhe mjedisin jetësor.
- Merr pjesë në eko-aksione për të ruajtur një mjedis të pastër dhe të gjelbër.

Qëndrimet/vlerat:

- Ka qëndrim kritik ndaj shkaqeve që çojnë në ndotjen e tokës.
- Angazhohet për mirëmbajtjen e tokave dhe sipërfaqeve të gjelbra dhe mbrojtjen e tyre nga ndotja.
- Mbështet aktivitetet dhe masat për mbrojtjen e tokës dhe sipërfaqeve të gjelbra nga ndotja.
- Pranon rëndësinë e një mjedisi të pastër pa mbeturina.
- Qëndron për një mjedis të pastër.
- Ka një qëndrim kritik ndaj ndotjes së mjedisit me mbeturina.
- Dënon hedhjen e mbeturinave në mjedisin jetësor dhe neglizhimin e mjedisit.
- Ndërmerr aktivitete për përzgjedhjen dhe ripërdorimin e mbeturinave.
- Mbështet eko-aksionet për pastrimin e mjedisit nga mbeturinat dhe gjelbërimin e tij.

Përmbajtja (dhe termat) dhe numri i mësimëve

Shembuj të aktiviteteve:

- **Ndotja e tokës dhe mbrojtja nga mbrojtja nga ndotja (ndotës)**
numri i orëve: 2

- Nxënësit ndjekin një prezantim vizual rreth mënyrave të ndryshme të ndotjes së tokës (përdorimi i tepërt i plehrave artificiale, përdorimi i pesticideve, derdhja e ujërave të zeza të ndotura, hedhja e mbeturinave etj.). Të ndarë në grupe të vogla, ata propozojnë mënyra dhe masa sesi njerëzit mund të parandalojnë ndotjen e tokës, dhe më pas ua paraqesin të gjithëve. Ata nxjerrin një përfundim për rëndësinë e ruajtjes së tokave dhe zonave të gjelbra dhe mbrojtjen e tyre nga ndotja.
- Nxënësit realizojnë aktivitete të përshkruara në përmbajtjen Përmbajtja e ndotësve në tokë.*

- **Menaxhimi i mbeturinave**
(mbeturina, reduktim, klasifikim/përzgjedhje, ripërdorim, riciklim)
numri i orëve: 4

- Nxënësit diskutojnë për gjenerimin e mbeturinave, ruajtjen e tyre, transportimin në vendgrumbullime, si dhe ndikimin e mbeturinave për shëndetin dhe mjedisin jetësor. Më pas vijon një prezantim vizual rreth procesit të riciklimit të materialeve të ndryshme (letër, plastikë, qelq) në fabrik. Nëpërmjet diskutimit ata nxjerrin një përfundim për rëndësinë e procesit të riciklimit të materialeve, por edhe se sa kushton. Ata sugjerojnë mënyra për të menaxhuar mbeturinat.
- Nxënësit kryejnë aktivitete të përshkruara në përmbajtjen e *Menaxhimit të mbeturinave*. *Nxënësit kryejnë veprimtari të përshkruara në përmbajtjen Riciklimi - klasifikimi i mbeturinave.*
- Nxënësit kryejnë veprimtari të përshkruara në përmbajtjen Riciklimi – përpunimi i mbeturinave.*

<ul style="list-style-type: none">• Eko-aksione numri i orëve: 4	<ul style="list-style-type: none">• Nxënësit marrin pjesë në eko-aksione në të cilat përzgjedhin mbeturinat në shkollë. (Këto aktivitete kryhen vazhdimisht.)• Nxënësit marrin pjesë në eko-aksione në të cilat kujdesen për ruajtjen e pastër dhe të rregullt të oborrit të shkollës. (Këto aktivitete kryhen vazhdimisht.)• Nxënësit marrin pjesë në ekoaksione për mbjelljen dhe rritjen (ujitje, plehërim etj.) luleve, pemëve etj. në shkollë dhe në oborrin e shkollës. (Këto aktivitete kryhen vazhdimisht.)• Nxënësit marrin pjesë në eko-aksione për mbledhjen e baterive të përdorura. (Këto aktivitete kryhen vazhdimisht.)
---	---

* *Manual për mësime për mësuesit nga përvoja për mbrojtjen e mjedisit jetësor dhe ndryshimet klimatike (për mësuesit e shkencave nga klasa e 5-të deri në klasën e 9-të.)*